

I n t e r v j u u

- - - - -

Tiit-Rein Viitso, Tartu ülikooli emeriitprofessor, Emakeele Seltsi keeletoimkonna liige, Wiedemanni keeleauhinna laureaat (2011).

Professor Viitso on järjepidevalt tegelenud läänemeresoome keelte uurimisega: ta on üks paremaid liivi keele tundjaid, samuti on ta uurinud vadjja ja vepsa keelt, soome-ugri keelte kontakte, geneetilisi seoseid ja kujunemislugu. Tiit-Rein Viitsole otsustati Wiedemanni keeleauhind määrata eesti keele kujunemisloo uurimise ning hääliku- ja vormisüsteemi kirjeldamise ja võimalusterohkusele osutamise eest, samuti teravakeelselt otseütleva seismise eest lühimälulisuse vastu eesti keele asjade ajamisel oma riigis ja välismaal, põhimõttekindla keelekorralduse, täpse toimetustöö ja veetleva akadeemilisuse eest.

- **Mida soovitada noorele, kes tahab keeleteadlaseks saada? Millised anded ja huvid peavad olema heal keeleteadlasel?**

Ka keeleteaduses kehtib üldreegel, et tulemuste saavutamisel on olulisimal kohal püsivus ja töö. Seetõttu võib ka nn keskpärane inimene saavutada tähelepanuväärseid tulemusi, mis kaaluvad üles mõnegi väljapaistvalt andeka inimese hajusad välgatused. Õnnelikemad on need, kellel keeleteadus on niihästi tööks kui ka hobiks või kellel keeleteadus ja hobi toetavad teineteist. Igatahes on keeleteadus vägagi lai ala, hõlmates niihästi kõiki hääldatud, kirjutatud või viibeldud keeli ja nende variante, inimeste keeleliste maailmapiltide või nende osade vastavust reaalsele maailmale ning inimeste keelelise suhtluse vahendeid ja protsesse (häält, hääldust, kuulmist ja isegi ajutegevust).

Niisiis on valdkondi, kus piisab keelealastest huvidest ja võimetest, ning valdkondi, kus on vaja evida ka nt füüsika-, psühholoogia- või meditsiinialaseid teadmisi ja isegi andekust. Meie sugulaskeelte uurimisel muutub üha olulisemaks võime teha arhiivitööd. Sel pinnal hindaksin kõrgeimalt kolme võimet või annet: võimet näha probleeme, võimet leida ja esile tõsta igavast andmemassist huvitavat ja võimet sõnastada ja lahendada klassifitseerimisülesandeid.

- **Peale eesti, liivi ja teiste soome-ugri keelte oled uurinud ka indiaani ja muid keeli, mida kõneldakse meist päris kaugel. Mis teeb keele sinu jaoks põnevaks?**

Keele teeb põnevaks juba sellele mõtlemine. Kas või mõtlemine sellele, miks peame oma emakeeles õigeks ja loogiliseks seda, et ütleme, et meil on püksid jalas, ega ütle selle asemel, et jalad on pükstes, või millal me võime ja isegi peame rääkima kümnest või sajast parimast, kuigi leidub neid, kes arvavad, et ainult üks saab olla parim, või millised eriomadused on konflikti sekkuval kolmandal poolel.

Laiemas plaanis on põnev see, et maailmas on meie keelest ja naaberkeelest väga erineva ja keerulisemana ja lausa võimatuna tunduva ehitusega keeli, seda eriti Põhja-Ameerikas. Näiteks keeles, mida keeleteadlased tunnevad nimede Bella Coola või Nuxálk all (halvasti tuntud nn pisikeelte puhul on käibel palju nimesid, millest enamik on nn mugandused, sisuliselt aga tarbetud solknimed; ma ei pea õigeks eestipärastamise sildi all solknimesid juurde toota) on pikki ainult helitutes kaashäälikutes koosnevaid sõnu, lühematest vrd *sp^hs* 'kir-detuul', *sxs*'hülgerasv', millest esimene on kahesilbiline, teise silbiarvu ma ei oska määrata. Seda keelt tutvustada tahtnud suure keeleteadlase Edward Sapiri artikli lükkas üks Euroopa keeleteaduslik ajakiri omal ajal tagasi põhjendusega, et sellist keelt ei saa olla. Kuid isegi selles keeles lauldakse.

Minu konkreetsemad keelealased huvid ja põnevuspunktid on piirdunud ennekõike keelte häälikusüsteemide, häälikuvahelduste, häälikumuutuste ja sõnamuutmissüsteemiga, eriti aga nende kujunemislooga. Selles osas on muu maailma foonil ülihuvitavad meile lähedased kolmevärtelised eesti murded, liivi keel, isuri murded, eriti Soikola murre ja Eesti Ingeris räägitud Alam-Lauga murre ning lapi keeled või murded. Ka sugulaskeelte või sugulasmurrete klassifitseerimine nende grammatiliste erijoonte või toimunud uuenduste alusel on huvitav, lausa huvitav mäng. Jaan Õispuu, üks mu headest kollee-

gidest, esitas kord järgmise lõunakarjala viie keelesaare häälikulisi ja morfoloogilisi erijooni kokku võtva tabeli, kus suurtähed tabeli peas tähistavad täishäälikumuutusi, väiketähed kaashäälikumuutusi ja numbrid muutelõpumuutusi:

	A	B	C	D	E	F	a	b	c	1	2	3
Djorža	+				+	+				+		+
Tihvin		+	+					+	+			
Vesjegonsk				+			+		+		+	
Tolmatšu				+			+			+		
Valdai										+		

Muutuste levik murretes ei tulene ilmselt muutustest enestest ja muutused ei ole üksteisega olemuslikult seotud. Võime küsida, kas see hõredavõitu tabel ütleb midagi murrete seoste kohta. Muutes natuke ridade ja veergude järjestust, näeme, et Leningradi oblastist Moskva lähisteni ulatuval alal asuvad keelesaarekesed moodustavad katkematu murdeahela ja on järelikult kunagi ühtse murdeala jäänukid:

	B	C	b	c	2	a	D	1	A	E	F	3
Tihvin	+	+	+	+								
Vesjegonsk				+	+	+	+					
Tolmatšu						+	+	+				
Valdai								+	+			
Djorža									+	+	+	+

See on lihtsate vahenditega saavutatud arvestatav lisatulemus, mis oleks ilma Jaan Õispuu töömahuka ja täpse uurimiseta jäänud saavutamata. Kuid selleks oli veel tarvis tunda tegevust, mida matemaatikas nimetatakse maatriksi pööramiseks.

- **Kuidas saaks äratada suuremat huvi väikese kõnelejaskonnaga keelte õppimise vastu? Kas ja kuidas on eestlasel mõtet õppida näiteks liivi keelt?**

Mulle tundub, et seda laadi huvide äratamine saab põhineda ennekõike isamaalisel kasvatusel. Nimelt juba lasteaias algaval kasvatusel sellest, kes oleme meie, kus ja milline on meie kodumaa ja kus ei ole meie

-----

kodumaa, et meil on meie keel ja see on meile parim ja ilusaim keel maailmas, mida tuleb hoida, sealhulgas meie eneste rumala keeletarvituse eest, ja kasutada, kus vaid võimalik kasutada. Et on olemas võõrkeeled, suurkeeled, mida on vaja tunda. Et meil on väiksed sugulaskeeled, mille suured naaberrahvad on lämmatanud või peaaegu hävitanud ja et need on huvitavad ja ilusad keeled, mille õppimine aitab meil paremini tunda ja hinnata oma keelt. Ja edasi oleks vaja huvitavaid, õpetlikke, lõbusaid õpikuid ja huvitavat lugemis- ja kuulamisvara, muuhulgas ka sugulasrahvaste ajaloo. Häda on aga selles, et tegemist on sellega, mida OLEKS vaja, aga puudu on tegijaist. Tegemist on järjekordse variatsiooniga teemale *oleks võid, teeks võileiba, aga leiba ei ole*. Isiklikult arvan, et eesti keele õppijale oleks liivi keele õppimine kasulik. Seda mõistis mitukümmend aastat tagasi juba akadeemik professor Huno Rätsep, kes asus ise Tartu ülikoolis eesti keele eriharule õpetama liivi keelt. Enne seda õpetati seda ainult soome-ugri keelte eriharule.

- **Milline on Sinu arvates hea üliõpilane? Kas selleks saab ennast kuidagi ette valmistada juba koolipõlves?**

Hea üliõpilane küsib kohe, kui ta õppejõu jutust aru ei saa. Väga hea üliõpilane küsib juba seda, millest õppejõud alles kavatseb rääkima hakata. Kes õpetatavast ainest aru ei saa ja õigel ajal häält ei tõsta, teeb oma elu tarbetult raskeks. Samas võib vaikne ja auditooriumis silmapaistmatu üliõpilane olla väga tubli ja arusaaja, näidates seda oma töödes, ja sama vaikselt kujuneda väga kõrgelt hinnatud asjatundjaks. Usun, et heaks üliõpilaseks saamine algab juba põhi- ja keskkoolis. Tähtsaim on omandada tööharjumus: mis on vaja, tuleb teha. Ja ka esmapilgul ebahuvitavaid või ebameeldivaid õppeaineid saab teha enesele huvitavaks, kui küsida, miks see on nii, kuidas see toimib, milleks see on hea. Keeleteaduses võib tähelepanelik vaatleja märgata, et keeleteadlased on sageli juhindunud bioloogias, keemias, matemaatikas ja füüsikas ning isegi spordis just kooliajal õpitud või kogetud analoogiatest, võõrkeeleeõpingutest rääkimata.

Küsitles *Karl Pajusalu*